

Magyarpalatkai táncgyományok¹

A magyarpalatkai hangszeres népzene messze földön híres. Máskülönből szűkebb közép-nyugat-mezőségi értelemben is, hiszen amióta sem Keszűben, sem Vajdakamaráson, sem Visában és több más környékből faluban nem működnek helyi zenekarok, a többségükben mesteri tudású és jól összeszokott, hagyományörző magyarpalatkai zenészek járnak el mindenüvé. Játékukat sokan és sokszor gyűjtötték – a széki hangszeres népzene után talán a legtöbbet –, a hetvenes évek elején Deményné Szabó Piroska még az azóta elhunyt híres primástól, Kodoba Ignáctól, Náci bácsitól is gyűjtött. Később egyszer erre táncoltak a keszűiek a tv számára, de táncoltak – szintén a tv számára – élő palatkai zenére is. (Bizonyára innen a félreértés, mintha palatkai táncosok is szerepeltek volna a képernyőn.)

Táncházaink zenekarai, ha belső-mezőségi táncrendet játszanak, híven követik a magyarpalatkai zenészeket. Mezőségi táncokként (akasztós, ritka csárdás, szökös és sűrű csárdás) ezt a népzenei tartalmat a Sebő Együttes 1978-ban megjelent *Tánc házi muzsika* című lemeze is.² Deményné Szabó Piroska újabb (1977–78-as) palatkai gyűjtéseiből jelent meg 1979-ben a *Mezőségi hangszeres népzene* című kislemez.³ Az eredeti terv szerint a teljes táncrendnek kellett volna megjelennie énekszámokkal rendes nagylemezen, de ezt az Electrecord akkori vezetője nem tartotta eléggé „piacképesnek”. A kislemezen végül is csak két lassú és egy menyasszonykísérő maradt. [Lemezen talán először volt föltüntetve Kodoba Márton neve, ám nem az igazi hagyományos népi zenekarokra szabott, hanem a „mamutzenekarokhoz” igazodó szokványmegoldásként „karmesterként” (dirijor), társainak mellőzésével, holott vele együtt muzsikált a másik kiváló primás, Kodoba Béla is.] Végül ez a muzsika szerepel, a kolozsvári Bodzafa előadásában, táncházegyütteseink első közös lemezén, az 1980-ban megjelent *Tánc házon*.⁴ (Csak kiegészítésül jegyzem meg, hogy

¹ Vázlatos kézirat a magyarpalatkai hagyományörző csoportnak a IV. Székelyudvarhelyi Táncháztalálkozóval való részvételéről. Az írás tetején zárójelben a következő bejegyzés olvasható: 1982. jan. 31 – febr. 1. (A kézirat egy korábbi változata a *Szépen szól a palatkai nagyharang...* címet viseli, zárójelben a következő bejegyzéssel: 1981. dec. 3–4-én éjjel.)

² A Sebő Együttes 1978-ban megjelent *Tánc házi Muzsika* című hanglemeze a Hungaroton Kiadó Élő Népzene sorozatának hatodik darabja.

³ A Demény Piroska által szerkesztett *Mezőségi hangszeres népzene* című kislemez (Electrecord 1979) hangfelvételei a Kolozsvári Rádió stúdiójában készültek. A magyarpalatkai Kodoba zenekar az első lemezoldalon két lassú cigánytáncot, a magyarpalatkai „Juhosok táncát”, illetve a „vajdakamarási Dezső János táncát”, a második lemezoldalon pedig a belső-mezőségi menyasszonykísérő dallamát muzsikálja.

⁴ Az erdélyi táncházzenekarok első, s napjainkig egyetlen közös, *Tánc ház* nagylemezén (Electrecord 1980) a Székely Levente István, Kostyák Alpár, Porzsolt Antal és Györfi Erzsébet alkotta Bodzafa Együttes magyarpalatkai hangszeres népzenei muzsikál, *Belső mezőségi páros táncok* címmel.

Budai Ilona két magyarpalatkai népdalt is énekel szólóban *Élő népzene III.* című híres 1978-as lemezén.)

Így vált a palatkai hangszeres népzene a széki muzsika mellett talán a legismertebbé és a legnépszerűbbé az egész Mezőségről.

*

De mit tudunk táncéletről? A régiről most csak annyit: rendkívül gazdag volt – táncalkalmakban is. „Csőre” (kukoricacsőre) megfogadták a zenészeket egy egész idényre: „ünnepnap volt, mikor szedték össze a csövet, hat ökörrel, csengettyűvel és bojtokkal az ökrök szarvain, pálinkával és zenezóval”. Nyáron egy napi kaláka a csűrért s külön a cigánynak is – megszerezte egész évi kenyerét. Nyáridőben, nagy dologidőben este nem volt tánc, csak vasárnap délutánonként, de ha már nem szorított úgy a munka, minden szombaton és vasárnap este is, sőt – főként télen – olykor már kedden és csütörtökön este is.

Most? Soha, sehol. Elment a fiatalság. A zenészek is régóta minden nap Kolozsvárra ingáznak gyárakba, vállalatokba.⁵ A tánc nagyon-nagyon háttérbe szorult, az otthon maradottakkal senki sem törődött, „erősen háttérbe vagyunk szorítva”.

Hogy most mégis újra összeállt az összevont öttagú zenekar (Kodoba Márton és Kodoba Béla primások, Radák Mihály és Mácsingó Sándor kontrások és Kovács Márton bőgős) és egy középkorú, sőt ötvenen is túli jó táncos csoport (mert itt emberemlékezet óta erre nem volt példa), és kimozdult a faluból, és eljött Székelyudvarhelyre,⁶ egy sportcsarnok közönsége és a tv jóvoltából majd ország-világ előtt is ízelítőt adni az eredeti, ősi palatkai néptáncból és népzeneből, két házaspárnak köszönhető: mindegyiknek Jenei Ödön néptanácsai titkár lelkiismeretes szervezőmunkájának (még arról is gondoskodott, hogy a kora hajnali buszjárat le ne kesse a csatlakozást), de nem kis mértékben Jeneiné Papp Ilonka tanítónőnek, továbbá a most a szomszédos Vajdakamaráson, de egykor szintén Palatkán tanító Mihály Erzsébet tanárnő és férje, Mihály János református lelkész odaadó szervező és meggyőző munkájuknak.

*

Ennek ellenére majdnem meghiúsult a vendégszereplésük. Fölöttébb tanulságos és jellemző okból. Tudniillik próbát kellett tartaniuk, s „kiderült”, hogy „nem megy egyszerre”, márhogy nem a ritmus, az ütem, hanem a mozdulatcsoport, a figura. „Egyeztetni” kellett volna, s mivel az

⁵ A magyarpalatkai cigánymuzsikusok közül az 1980-as években többen a kolozsvári közterület-fenntartó vállalat alkalmazottjaiként dolgoztak, mint szemetesek.

⁶ A magyarpalatkai hagyományörző csoport az 1981. november 20–21-én Székelyudvarhelyen megrendezett IV. Táncdíszalkotón vett részt.

nem megy az egyik percről a másikra, többen nem akartak „szégyenbe maradni”, s volt, aki ezért vissza is lépett. Csak nagy nehezen lehetett meggyőzni őket, hogy ez a műkedvelő táncmozgalmunknak egyik legkárósbabonája. Hogy az eredeti táncot a színpadon is mindenki szabadon, kötetlenül járhatja a saját kedve, ízlése szerint, vagyis a közös kincset egyénileg átélte tolmácsolásban.

Mintha nyomtalanul sorjázna Marosvásárhely. Lőrincz Lajos nagy kísérelte a régi táncok országos seregszemléi keretében,⁷ hogy a színpadon minél hitelesebben, az eredeti légkört megközelítő kötetlenségben népszerűsíthessék az élő táncokat mindazok, akik számára a néptánc nemcsak magával ragadó és mélyre hatoló folklorizáció, hanem természetes, ösztönös művészi anyanyelv. Ne feledjük, hogy a néptáncnak eredeti közegében is volt és van nézőközönsége, és a művészi megformálás igénye és a megmutatás, megnyilatkozás vágya, ha más motivációkkal jobbra elvegyülve, és nem mindig a színpadi intenzitással, de itt is érvényesül.

De ha már az eredeti közegtől mégis jócskán elütő, jobban elkülönítő, nagyobb nyilvánosságot biztosító színpadról van szó, a rendezőnek is van dolga. [...] A régi táncok eredeti táncosok által való színpadra vitelében a rendezőnek már semmi dolga, idő és térforma, és minden maradhat egy az egyben. Ha mindent a véletlenre bízánk, furcsa és kellemetlen meglepetések érhetnének. A véletlen folytán előtérbe kerülhet, hangsúlyt kaphat a repertoárjukra egyáltalán nem jellemző, kevésbé értékes, vagy éppen séggel értéktelen dallam, vagy szöveg, vagy táncmotívum.

Az avatott kezű szakember rendezőnek az a feladata, hogy minél észrevétlenebbül, de biztosítsa mindenekelőtt a színpad által megkövetelt arányos és megfelelő időbeli tömörítést, az eredeti térformákból nem elrugaszkodó, de a színpad hatásos „betöltése”, a tánc láttatásának biztosítása, a zenekar megfelelő elhelyezése, mind a hangszeres anyag és a népdalok, rikoitozások, mind a táncanyag olyan átrostálása, hogy a legjellemzőbbje és a legértékesebbje mindenképpen benne maradjon. Biztosítani a természetesség és kötetlenség légkörét, és hogy minél jobban érvényesüljön a rögtönző kedv.

Na de minden jó, ha a vége jó. Végül is eljöttek, s megjött a kedvük is (más vidékek táncosaival való megismerkedés örömről és élményéről nem is szólva), s ilyen jó kedvel szerepeltek a színpadon is. (Rövidesen a tv képernyőjén keresztül erről százezrek is meggyőződhetnek.) Az *Ifjúmunkás* szemleírója, Gergely Tamás írja, hogy „sokak szerint a palatkaiak tánca a műsor fénypontját jelentette”.⁸

⁷ Könczei Ádám utalása a marosvásárhelyi, időszakosan megrendezendő Öreg Táncosok Találkozójára vonatkozik.

⁸ Lásd Gergely Tamás: *IV. Táncháztalálkozót*. In: *Ifjúmunkás* XXV. évf., 1981/48. 5.

Sikerült híven visszaadniuk egykori táncéletük összetettségét. Az „akasztósnál” (a széki lassú változatosabb rokonánál) belefelejtkezve énekeltek, a ropogósnál és a „sűrű” közben sűrűn és kitartóan rikoltoztak külön és csoportosan, érzékeltetve a csujogatások rendkívül jelentős szerepét a közép-mezősegi táncéletben.

Okvetlenül érdemes felfigyelni arra, milyen sok veretes lírai szöveg is él itt táncszóként – immár eredeti dallamaikon kívül. Az árván fölnevelkedett (most 80 éves) Paizs Jánosné Menyhárt Mária kedvenc táncszava:

Édesanyám rózsafája,
Engem nyitott utoljára,
De egy huncut leszakasztott,
Kalapjában elhervasztott.

Én vagyok az, aki voltam,
Szegfű között rózsza voltam,
De rossz kertészre találtam,
(S) keze alatt elhervadtam.

Én vagyok az a gerlice,
Ki a párját elvesztette,
Egy vadgalamb elkergette,
Szerelmünket irigyelte.

S az 54 éves Menyhárt Mihályné Juhos Etelkéé:

Ide kinn a zöld erdőbe,
Madár lakik egy fészekbe,
Én is oda mennék lakni,
Ha egy fészket tudnék rakni.

Te kis madár, hogy tudsz élni,
Mikor nem is tudsz beszélni,
Lásd, én eleget beszélek,
Mégis búbánatban élek.

De Paizsnének ez is kedves:

Palatkai magas torony,
Beléakadt a szallagom,
Kiakassza a galambom,
Kinek a száját csókolom.

Természetesen tudunk bőven pajzánabbakat, vidámabbakat is. A tánc vége felé egy ilyen is elrikoltozott Paizs János, aki mintegy a csoport vezetője lévén – vidámság és rendszeret jól összeférve – elszámolásokban és más nevezett dolgokban mintaszerű pontosságról tett tanúbizonyságot.

De a táncból a zenészek sem maradtak ki. Előbb a bőgős Kovács Márton járt egy „ritkát” (a bőgőnél egy táncmuzikus helyettesítette), majd a primás Kodoba Béla járt egy nagyszerű, „verbunknak” nevezett, de a kalotaszegivel rokon legényest egy olyan hangszeres zenére, amire Nagyenyed környékén pontozót járnak. Soron kívül és ráadásnak meg egy szilaj ropogóst táncolt Csákány Józsefné Nagy Erzsébettel, akinek máskülönben a férje is remek mozgású táncos. S kitett magáért a csoport legfiatalabb házaspárja, a 41 éves Juhos Márton és kétszeresen „Juhos” névrökon felesége, a 30 éves Juhos Mártonné Juhos Róza. A falu nagyobb része Juhos, azért is nevezik a lassút, az akasztóst a „Juhosok táncának” is.

*

Csak azt kívánhatjuk: becsülje meg, őrizze és ápolja ezt az ősi értéket Magyarpalatka ifjabb nemzedéke is, és éljen vele, éltesse, virágoztassa, akár csak a közeli Visa szintén virágzó ifjúsága, nem kis mértékben épp a kolozsvári táncház kedvező visszahatásaként.